

'IK KAN HELEMAAL GEEN

Tips voor differentiatie in de geschiedenisles

De meeste leerlingen van een klas kunnen het niveau van de stof prima aan, een aantal heeft er moeite mee en sommige vervelen zich. Wat te doen? De gulden middenweg kiezen en de middenmoot bedienen? Je gewoon richten op de grootste groep? Uit diverse onderzoeken blijkt dat maatwerk loont, maar veel docenten in het middelbaar onderwijs slagen er niet in om hun lessen af te stemmen op de individuele behoeftes van leerlingen. Welke mogelijkheden zijn er binnen het geschiedenisonderwijs voor differentiatie?

Anita Warmelink-Balt is leraar geschiedenis en staatsinrichting aan het Willem Lodewijk Gymnasium te Groningen. **Tim Huijgen** is leraar geschiedenis aan het H.N. Werkman College te Groningen en vakdidacticus Geschiedenis bij de Universitaire Lerarenopleiding van de Rijksuniversiteit Groningen. **Paul Holthuis** is leraar geschiedenis aan Het Drachtster Lyceum te Drachten en vakdidacticus Geschiedenis bij de Universitaire Lerarenopleiding van de Rijksuniversiteit Groningen.

Uit het Onderwijsverslag van de Inspectie blijkt dat weinig docenten in het voortgezet onderwijs hun lesactiviteiten afstemmen op de individuele behoeftes van leerlingen.¹ Differentiëren is het doelbewust onderscheid maken tussen leerlingen binnen één klas, op basis van bijvoorbeeld leerstijl, beheersingsniveau of instructiebehoefte.² Onderzoek uit het midden van de jaren negentig suggereert dat vooral door verschillende instructievormen te gebruiken in de les, de positieve effecten op leerprestaties van leerlingen het grootst zijn.³

DIFFERENTIËREN MET SPOTPRENTEN

'Ik kan helemaal geen spotprenten. Mijn moeder kon het vroeger ook al niet. Ik sla die vragen de volgende keer gewoon over.' Terwijl ik inlog om absenten te registreren, vang ik flarden van een

gesprek op tussen twee leerlingen. Ze bespreken de toets die ik vorige week afnam. Achter de meisjes rolt een jongen met zijn ogen: 'Je ziet toch zó wat zo'n tekening betekent, hoe moeilijk kan het zijn?' Veel leerlingen vinden het interpreteren van spotprenten lastig. De verschillen tussen leerlingen bij deze vaardigheid zijn vaak erg groot. Sommige leerlingen hebben in één oogopslag de bedoeling van de maker door, terwijl anderen er echt niet uitkomen. Hieronder volgt de beschrijving van een experiment van twee lesuren dat is uitgevoerd in de examenklassen op het Willem Lodewijk Gymnasium in Groningen. De klas werd verdeeld in drie groepen op basis van leerlingsscores op spotprentgerelateerde toetsvragen.

In groep A zaten leerlingen die erg veel moeite hadden om spotprenten te analyseren.

Groep B bestond uit leerlingen die gemakkelijker

Leerlingen krijgen instructie, terwijl de rest doorwerkt.
Foto Arjen Drost.

SPOTPRENTEN'

spotprenten konden doorgronden, maar af en toe vastliepen.

In groep C zaten de leerlingen die geen of erg weinig moeite hadden met het interpreteren van spotprenten.

Groep A kreeg een opdracht, waaraan een korte uitleg voorafging. In vijf minuten werd met deze groep leerlingen een stappenplan besproken om spotprentinterpretatie aan te pakken. Daarna gingen ze in tweetallen aan de slag met een opdracht, waarin deze methode verwerkt was. Daarbij leidde de opdracht ze stapsgewijs via translatievragen, waarbij leerlingen de beelden omzetten in woorden en de beeldspraak vertaalden, naar interpretatievragen.⁴ Met deze laatste vragen herleidden de leerlingen de betekenis van de prent. Deze groep bereidde zich op deze manier voor op een korte presentatie voor de gehele klas over wat de maker met de prent wilde vertellen.

Leerlingen uit groep B kregen een opdracht waarmee ze meteen zelf, in drietallen aan de slag konden. Ook zij hadden translatie- en interpretatievragen. Zij kregen echter minder tussenstappen en eindigden op een hoger beheersingsniveau dan groep A. Vergeleken met groep A zette deze groep een extra stap, doordat ze ook de bruikbaarheid van de prent evalueerden. De leerlingen in groep B bereidden zich voor op een presentatie van een

zelfbedacht stappenplan voor spotprentinterpretatie en op de bespreking van de bruikbaarheid van de bron om een bepaalde vraag te beantwoorden. Groep C werkte in drietallen buiten het lokaal aan een creatieve opdracht. Spotprentinterpretatie is voor deze groep niet moeilijk. Daarom kreeg deze groep enkele translatie- en interpretatievragen om op gang te komen en te helpen bij het herleiden van de betekenis van de prent. Deze groep moest daarna aan de slag met het schrijven van een lofrede of hekeldicht bij de afbeelding. In het daaropvolgende uur presenteerden ze vervolgens deze rede. Deze groep begon vrijwel direct met de interpretatie van de prent om hiermee een creatieve (evaluatie) opdracht uit te voeren.

Tijdens de nabespreking van de opdracht en de reflectie op deze werkwijze, kwam naar voren dat leerlingen uit groep C veel hadden gehad aan de nabespreking door groep A. De leerlingen in groep A bloeiden helemaal op door dit compliment. In de weken erna merkten we ook dat klassikale besprekingen van spotprenten anders verliepen. Er werd beter naar elkaar geluisterd en met name de leerlingen uit groep A slaagden beter in het interpreteren van bronnen. De grootste winst van deze aanpak was dat leerlingen vertelden dat ze het prettig hadden gevonden om op hun eigen niveau te werken en uitgedaagd te worden. ▶

① Inspectie van het Onderwijs, *De staat van het onderwijs. Onderwijsverslag 2011/2012*, pp. 21.

② 'Is differentiëren te leren?' in *Van twaalf tot achttien* (mei 2013), een praktisch artikel van Meike Berben met tien tips om te differentiëren binnen je lessen.

③ R.J. Bosker, *De grenzen van gedifferentieerd onderwijs*. Rede uitgesproken bij de aanvaarding van het ambt van hoogleraar theoretische en vergelijkende onderwijskunde en het onderwijsonderzoek aan de Faculteit der Psychologische, Pedagogische en Sociologische Wetenschappen van de Rijksuniversiteit Groningen op 11 januari 2005, pp. 9-10.

④ Zie bijvoorbeeld ook hoofdstuk 5 van *Geschiedenisdidactiek. Handboek voor de vakdocent* van Arie Wilschut e.a..

Het melkkoetje: satire op het uitbuiten der Nederlanden door de prins van Oranje, anoniem, ca. 1633 - ca. 1639.

ANDERE HISTORISCHE VAARDIGHEDEN

Het raamwerk van deze opdracht is ook goed bruikbaar voor het oefenen van andere historische vaardigheden. Steeds wordt de klas in drie groepen verdeeld. Dit kan goed op basis van eerder behaalde resultaten of een diagnostische toets.

Groep A is de *instructieafhankelijke* groep. Deze groep blijft klein, met maximaal zes leerlingen. Zij krijgen aan het begin van de opdracht een korte extra uitleg van de docent. Daarna gaan ze zelfstandig, alleen of in een klein groepje, aan de slag. Leerlingen die extra uitleg nodig hebben, kunnen het beste in deze groep zitten. Aan een kleine groep kan gemakkelijk, op zachte toon, iets uitgelegd worden, terwijl de leerlingen uit groep B aan de slag gaan.

Groep B is de *instructiegevoelige* groep. Deze groep kan groter zijn, met vijftien tot twintig leerlingen. Zij gaan meteen aan de slag met de opdracht. Laat de leerlingen de eerste tien minuten zelfstandig werken, in stilte, zodat groep A de uitleg van de docent goed kan volgen. Leerlingen die af en toe vastlopen, maar voor wie klassikale uitleg niet meer nodig is, kunnen het best in deze groep geplaatst worden.

Groep C is de *instructieonafhankelijke* groep. Zij kunnen zonder docent werken, bijvoorbeeld in de mediatheek. Zorg er daarom voor dat de instructie voor deze groep compleet is. Leerlingen die zich snel vervelen, of het liefst zelfstandig werken, passen goed in deze groep. Deze groep is vaak niet te groot, rond de tien leerlingen.

SNELLE VORMEN VAN DIFFERENTIATIE

Naast deze uitgebreide vorm van differentiatie, zijn er eenvoudigere manieren van differentiatie te bedenken binnen het geschiedenisonderwijs.

- Differentiëren ligt in het verlengde van variëren. Een voorbeeld van dat laatste is in een klassikale les verschillende elementen en werkvormen in te bouwen die aansluiten bij verschillende leerstijlen. Beginnen met een filmfragment, een korte klassikale uitleg of aantekening, een opdracht maken uit het boek en daarop reflecteren, daagt leerlingen in alle leerstijlen uit.

- Huiswerk kan ook gedifferentieerd worden aangeboden. Leerlingen kunnen bijvoorbeeld de keuze krijgen uit het samenvatten van de tekst aan de hand van (werkboek)vragen of met behulp van een (digitale) mindmap. Ook hiermee differentieer je voornamelijk naar leerstijl.⁵

- Het lesboek geeft vaak mooi materiaal, dat bruikbaar is voor differentiatie. Opdrachten uit het boek waarin bronnen worden gebruikt, lenen zich uitstekend voor het maken van drie verschillende opdrachten met verschillende beheersingsniveaus. Door leerlingen die brongebruik moeilijk vinden niet meteen te laten beginnen met analyse, zijn ze beter gemotiveerd. Ze weten door de opbouw ook welk eindniveau van hen wordt verwacht.⁶

- Ook kun je verschillende leerroutes bij (werkboek)opdrachten uitstippelen. Als sommige leerlingen moeite hebben met chronologie, selecteer je voor deze groep de chronologieopdrachten. Voor andere leerlingen met moeite met oorzaak en gevolg, kun je meer de nadruk leggen op opdrachten die deze vaardigheid oefenen.

Met deze eenvoudig toepasbare werkvormen is differentiëren in het vak geschiedenis niet moeilijk. Wellicht heeft u ook genoeg handvatten om dit in uw eigen klas toe te passen. ■

Anita Warmelink-Balt houdt zich veel bezig met differentiatie in haar onderwijs en geeft workshops hierover. Binnen de Universitaire Lerarenopleiding Geschiedenis speelt differentiatie (naast contextualiseren) een grote rol in colleges en onderzoek. De auteurs hebben als ambitie om samen met andere docenten uit het veld concrete werkvormen te bedenken gericht op differentiatie. Belangstellenden die hierover mee willen denken, kunnen zich melden via t.d.huijgen@rug.nl of p.holthuis@rug.nl.

Op de website van Kleio vindt u een voorbeeld van een gedifferentieerde opdracht met spotprenten. Ga naar www.vgnkleio.nl/kleio.

⁵ Hiervoor is de leeracyclus van Kolb geschikt. Een korte beschrijving is bijvoorbeeld te zien <http://www.leraar24.nl/video/1001>.

⁶ Om niveauverschillen in vragen aan te brengen is de taxonomie van Bloom erg geschikt. Wilschut e.a. geven in hoofdstuk 10 van *Geschiedenisdidactiek* praktische tips en uitleg.